

QEYRİ - YOLUXUCU XƏSTƏLİKLƏRİN SƏBƏBLƏRİ

Qeyri-infeksiyon xəstəliklərin profilaktikası və onlarla mübarizə

- ✓ Qeyri-infeksiyon xəstəliklərin strukturunda ölüm hallarının böyük əksəriyyəti ürək-damar xəstəliklərinin payına düşür, bu səbəbdən il ərzində 17,9 milyon insan dünyasını dəyişir. Sonrakı sıralarda xərçəng (9 milyon hadisə), respirator (3,9 milyon hadisə) və diabet (1,6 milyon hadisə) kimi xəstəliklər yer alır.
- ✓ Bu 4 qrup xəstəlik qeyri-infeksiyon xəstəliklər üzrə ölüm hallarının 80%-ni təşkil edir.
- ✓ Tütündən istifadə, fiziki aktivlik səviyyəsinin aşağı olması (fiziki passivlik), alkoqoldan sui-istifadə və qeyri-sağlam qidalanma - qeyri-infeksiyon xəstəliklərdən ölüm riskini artırır.

Xroniki xəstəliklər kimi tanınan qeyri-infeksiyon xəstəliklər bir qayda olaraq, davamlı gedişata malik olur və genetik, fizioloji, ekoloji və davranış amillərinin kombinəedilmiş təsirinin nəticəsidir.

Qeyri-infeksiyon xəstəliklərin əsas tiplərinə-**ürək-damar xəstəlikləri (infarkt və insult kimi), xərçəng xəstəlikləri, xroniki respirator xəstəlikləri (astma və ağciyərin xroniki obstruktiv xəstəlikləri kimi) və diabet aiddir.**

Ürək-damar xəstəlikləri (iflic, infarkt), xərçəng və diabet haqqında çoxları, lakin xroniki tənəffüs xəstəlikləri barədə nisbətən az adam eşitmişdir.

AXOX (*ağciyərin xroniki obstruktiv xəstəlikləri*) konkret bir xəstəlik deyil, ağciyərlərə hava axınının məhdudlaşmasına gətirib çıxaran ağciyərlərin xroniki xəstəliklərini ifadə etmək üçün istifadə olunan termdir. Bu, siqaret çəkənlərin adi öskürəyi deyil, həyati təhlükə kəsb edən kifayət qədər diaqnostika edilməyən ağciyər xəstəliyidir.

AXOX-nin əsas əlamətləri tengnəfəslik və ya hava çatışmazlığı hissi, həddindən artıq bəlgəm ifrazı və xroniki öskürəkdir. Xəstəliyin inkişaf dərəcəsi asılı olaraq gündəlik fiziki aktivlik, məsələn, pilləkənlərdən bir neçə pilləyə qalxmaq və s. çətinləşir. AXOX qarşısı alına bilən, lakin müalicəsi mümkün olmayan xəstəlikdir. Müalicə xəstəliyin inkişafını ləngidə bilər, lakin AXOX zamanla tədricən şiddətlənir. Bu səbəbdən bu xəstəlik 40 və daha çox yaşı olan insanlarda daha tez-tez aşkar edilir. Xroniki bronxit və ağciyər emfizeması kimi anlayışlar artıq istifadə edilmir. Hal - hazırda onlar AXOX diaqnozuna daxil edilmişdir.

Proqnozlara əsasən əgər başlıca risk faktorları, xüsusən tütün istifadəsi və havanın çirklənməsi ilə münasibətdə təxirəsalınmaz tədbirlər görülməzsə, yaxın 20 il ərzində AXOX-dən ümumi ölüm hallarının sayı artaraq, bu xəstəliyi ölüm səbəbləri üzrə dünyada üçüncü yere çıxaracaq.

- **Tütünçəkmənin ölümsəçan təsirləri təkzibedilməz fakt olaraq təsdiq olunmuşdur və bu səbəbdən tütünçəkmə bəşəriyyətin ən ciddi problemlərindən biridir. Əhali arasında tütünçəkmənin zərərləri barədə inandırıcı və rəsmi mənbələrə əsaslanan göstəricilərə istinad edilməklə aparılan təbliğat işləri insanların tütünçəkmədən xilas olması yolunda aparılan ən səmərəli tədbirlərdən biridir.**

- **Ətraf mühitin çirklənməsi ekoloji və sağlamlıq baxımından global beynəlxalq problemlərdən biridir. Tərədicilərin mənbədən orqanizmə ötürülməsində iştirak edən bütün ətraf mühit elementlərinə ötürmə amilləri deyilir. Bunlara su, hava, torpaq, qida məhsulları, məişət əşyaları və mənbədən xaric olan tərədicilərin ola biləcəyi digər obyektlər aiddir.**

- **Ətraf mühitlə bağlı sağlamlıq problemlərinə ilk növbədə, tənəffüs orqanlarının xəstəlikləri, o cümlədən bronxial astma; erkən döl itkisi, spontan abort, hestos (toksikoz – hamiləliyin ağırlaşması), anadangəlmə inkişaf**

qüsurları da daxil olmaqla kişi və qadınların reproduktiv sağlamlığının pozulmaları; uşaqların sinir-psixi inkişafının pozğunluqları; bədxassəli yenitörəmələr - ağciyərlərin, süd vəzilərinin, qalxanabənzər vəzinin xərcəngi; genetik, immunogenetik, infeksiyon və digər amillər kompleksi ilə əlaqəli olan sağlamlıq vəziyyətindəki digər dəyişiklikləri ayırd etmək olur.

Qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə vacib mübarizə üsulu bu xəstəliklərin inkişaf riskinin təsirinin azalmasına yönəlmiş məqsədyönlü fəaliyyətdir.

Bu xəstəliklərin inkişafına əhəlinin sürətli və mütəşəkkil olmayan urbanizasiyası, qeyri-sağlam həyat tərzi və qocalıq kimi faktorlar təkan verir.

- **Spirtli içkilər dərhal insanın ölümünə səbəb olmasa da, ömrün tədricən qısalmasına, uzunmüddətli xəstəliklərə səbəb olur. Xəstəlik və ölüm halları ilə yanaşı, alkoqolizm cəmiyyət və ailə üçün əlavə mənəvi və maddi çətinliklər yaradır.**
- **Psixi və davranış pozğunluğu, yorğunluq, əsəb gərginliyi alkoqolun təsirini gücləndirir və nəhayət, insanın öz hərəkətləri üzərində nəzarətini itirməsinə, orqanizmin öz sabitliyini saxlaya bilməməsinə, həmçinin alkoqol asılılığı, qaraciyər sirrozu, xərcəngin bəzi növləri və ürək-damar xəstəlikləri kimi ağır qeyri-infeksiyon xəstəliklərin yaranmasına səbəb olur.**

Qeyri-sağlam qidalanma və aşağı fiziki aktivliyin nəticəsində müxtəlif insanlarda yüksək qan təzyiqi, qanda qlükozanın miqdarı və lipidlərin (yağlar) yüksək səviyyəsi, piylənmə yarana bilər.

- **Düzgün qidalanmadıqda, siz möhkəm immunitet və gözəl bədən quruluşundan məhrum olursunuz, əvəzində sağlamlıqla əlaqədar problem (xəstəlik), vaxtından əvvəl qocalma və erkən ölüm riski qazanırsınız.**

- **Fiziki aktivlik sağlamlığın əsas meyarı sayılır və qeyri-infeksiyon xəstəliklərin profilaktikası üçün vacib əhəmiyyətə malikdir.**

Qeyri-infeksiyon xəstəliklərin profilaktikasında sağlam həyat tərzinin təbliği vacib rol oynayır və bu sahələri əhatə etməlidir:

- sağlam və təhlükəsiz qidalanma;***
- bədən çəkisinə nəzarət;***
- fiziki aktivlik;***
- tütünçəkmədən imtina;***
- stresin idarə edilməsi***

Sağlam həyat tərzinin təbliği əhalini sağlam həyat təzi prinsiplərinə riayət etmək və davranış amillərini dəyişdirmək üçün sosial cəhətdən səfərbər etməyə imkan verir.

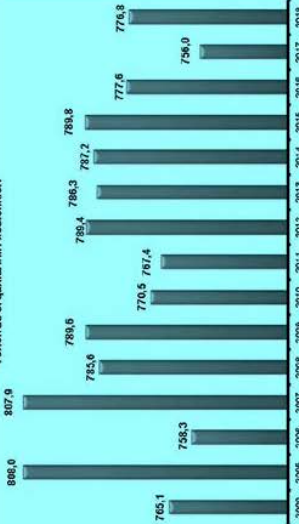

Aşağıda Azərbaycan Respublikası üzrə qeyri-infeksiyon xəstəliklərin statistik göstəriciləri Azərbaycan Respublikası Dövlət statistika komitəsinin rəsmi məlumatına əsasən qrafik sxemdə göstərilir (cədvəl 1,2,3).

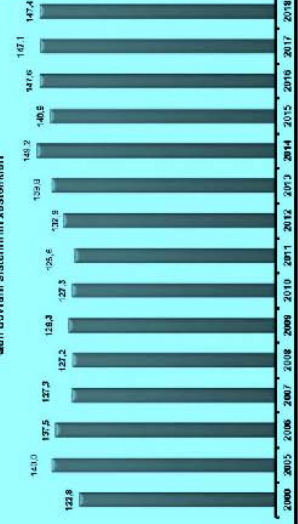
Cədvəl 1. Əhalinin qan dövranı sisteminin və tonoflüs orqanlarının xəstələnməsi

İllər	İlk dəfə qoyulmuş diaqnozla qeydə alınmış xəstələr		absolut göstərici	
	qan dövranı sistem-ni xəst.	tonoflüs orq-n xəst.	absolut göstərici	tonoflüs orq-n xəst.
2000	97645	608559	608559	
2005	117345	677123	677123	
2006	116755	643741	643741	
2007	109487	695066	695066	
2008	110929	684924	684924	
2009	114130	697040	697040	
2010	113739	688352	688352	
2011	113702	694738	694738	
2012	121988	724329	724329	
2013	129970	731015	731015	
2014	140433	741198	741198	
2015	134225	752669	752669	
2016	142277	749438	749438	
2017	143182	755922	755922	
2018	144719	762809	762809	

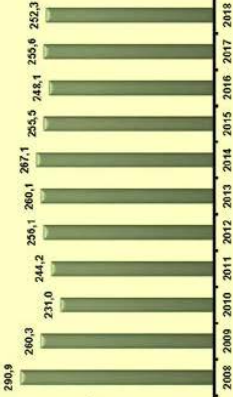
Tonoflüs orqanlarının xəstəlikləri

Qan dövranı sisteminin xəstəlikləri

ŞƏKƏRLİ DİABET
(İntensiv göstərici, əhalinin hər 100 000 nəfərinə)

Ayrı-ayrı lokalizasiyalar üzrə əhalinin BƏDAXSƏLİ ŞİŞƏRLƏ xəstələnməsi
(İntensiv göstərici, əhalinin hər 100 000 nəfərinə).

Cədvəl2. Əhalinin şəkərli diabetlə xəstələnməsi sayı (cəmi, absolut göstərici)

İllər	İlk dəfə qoyulmuş diaqnozla qeydə alınmış xəstələr
2000	5792
2005	9825
2007	13993
2008	25358
2009	22975
2010	20634
2011	22104
2012	23498
2013	24182
2014	25152
2015	24352
2016	23909
2017	24881
2018	24774

Cədvəl3. Ayrı-ayrı lokalizasiyalar üzrə əhalinin bədxəssəli şişələrlə xəstələnməsi sayı (cəmi, absolut göstərici)

İllər	İlk dəfə qoyulmuş diaqnozla qeydə alınmış
2000	4804
2005	6277
2006	6758
2007	7027
2008	7377
2009	7540
2010	7626
2011	8672
2012	8645
2013	9064
2014	9543
2015	10183
2016	10807
2017	11192
2018	11123

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti "Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mübarizəyə dair 2015-2020-ci illər üçün Strategiya"nın təsdiq edilməsi haqqında sərəncam imzalayıb.

World Health
Organization

Sağlamlıq orqanizmin optimal vəziyyətinə uyğun olan nisbi bir anlayışdır.

ÜST onu "xəstəliklər və fiziki qüsurların olmaması deyil, tam fiziki, zehni və sosial rifah vəziyyəti" kimi qiymətləndirir.

Kitabça "Azərbaycan Respublikasında "Qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mübarizəyə dair 2015-2020-ci illər üçün Strategiya"nın həyata keçirilməsi üzrə Səhiyyə Nazirliyinin Fəaliyyət Planına uyğun olaraq "Respublika Gigiyena və Epidemiologiya Mərkəzi" PHŞ tərəfindən hazırlanmış və çap edilmişdir.